

Keramische hoogstandjes voor opiumschuivers

Decennia lang hadden reizigers uit Zuidoost-Azië te maken met een strenge douane-controle op verboden rookgerei. Wanneer daarbij opiumpijpen gevonden werden, dan werd al direct de pijpenkop geconfisqueerd en stukgeslagen. Opiumresiduen die in deze kop, in het Engels aangeduid als *dampier*, zijn aangekoekt mochten het land absoluut niet in. Zo zijn veel opiumpijpen koploos geworden. Dat maakt dat complete pijpen tegenwoordig schaars zijn. Omdat deze voorwerpen naast zeldzaamheidswaarde vaak knappe staaltjes van keramisch vakmanschap vertonen en dus aantrekkelijk zijn om te zien, worden ze verzameld.

Opiumpijp van cloisonné met buisvormige steel met slingerende tak met rozen in blauw, roze en rood op turkoois fond. Ivoren eindstuk in de vorm van een vuist, waarin de pijpenkop geplaatst wordt. Aan de onderzijde van de ketel is een yin yang-teken gesneden.

Zoals opgemerkt is ceramiek het hoofdmateriaal voor de damper, andere materialen zoals jade komen wel voor maar zijn zeldzaam. De vroegste opiumkoppen zijn van gedraaid aardewerk gemaakt. Porselein en steengoed komen pas in tweede instantie, waarbij de laatste veruit het meest algemeen is. Bij de opiumpijpen volgt de vorm de functie. Zij zijn bol of schijfvormig met aan de bovenzijde een klein trechtervormig of komvormig gaatje als pijpenkop, aan de onderzijde zien we een cilindrische steel van ceramiek of vaker van metaal. Deze steel of stam wordt met behulp van een reepje stof in de manchet van het pijpenzadel geklemd zodat de pijpenkop

gefixeerd is op de pijpensteel. De inhoud van deze holle pijpenkoppen heeft een relatie met de wens van de opiumschuiver voor de te roken hoeveelheid.

Twee vroege voorbeelden van uitzonderlijke uitvoering worden op pag. 30 afgebeeld (afb. 1 en 2). Het gaat om schijf-aardewerk dat aan de zichtzijde van een ingekraste decoratie is voorzien. De afwerking in vijf kleuren glazuur, het zogenaamde *wu'tsai*, zorgt voor het vrolijke aanzien. Dergelijke koppen zijn gemaakt vanaf het ontstaan van de damper, het eerst kwart van de negentiende eeuw.

Chinees steengoed

Het meest geliefd voor opiumpijpenkoppen is het Chinese steengoed beter bekend als *yixing*, dat zo algemeen bekend is vanwege trekpotjes voor thee. De taaie klei hiervoor wordt uit de rivierbeddingen ten westen van Sjanghai gewonnen en in kleine bedrijfjes verwerkt. Het is

klei die zich goed laat rollen, walsen, kloppen en snijden. Veel pijpenkoppen worden uit twee delen opgebouwd, een boven- en onderhelft en vervolgens verlijmd. Na het bakken is deze harde steengoedsoort grijs, rood, bruin of crème. De aantrekkingskracht zit in het materiaal dat een fluweelachtige uitstraling heeft, ondanks dat het gepolijst is. Dat spiegelglad polijsten gebeurt eerst met bamboe, dan met hoorn en tenslotte met staal. Het gladde oppervlak dat dankzij het polijstwerk gemakkelijk schoon te maken is, kan ook als palet voor de opiumbereiding dienen. Opiumpijpenkoppen zijn vooral aantrekkelijk vanwege

Opiumpijp van ivoor. Op eenderde lengte uit het ivoor gesneden knoop voorstellend een zittende boeddha. Zadel van zilver met rechtehoekige contour en ingeknipte hoeken.

Kijk op de volgende pagina's voor

een collectie
opiumpijpen-
koppen uit
het Amsterdam
Pipe Museum

hun decoraties. Bij steengoed wordt de voorstelling door- gaans ingeritst en vervolgens met een contrasterende klei- kleur ingevuld. Het polijst- werk zorgt uiteindelijk voor een spiegelglad eindresultaat. Populaire zijn opschriften die aansluiten bij de grote belangstelling van de Chine- zen voor kalligrafie en poëzie (afb. 5-7 op pag. 31). Het gaat doorgaans om literaire teksten met een poëtische of morali- serende inhoud, soms ook een gelukwens.

Verzamelaars

Bij verzamelaars veruit het meest populair zijn figurale voorstellingen. De Chinese draak is geliefd met boven de kop van het dier vaak een wolk met tekst (afb. 8 op pag. 31). Ook daar is het leesbare aspect van belang. Andere geliefde uitbeeldingen zijn landschappen waarin een rivier stroomt, soms met een bruggetje en op de achter- grond rotsen met begroeiing (afb. 3 op pag. 30). Als in een zoekplaatje zien we in het landschap enkele personen of wilde dieren. Ook hier is de invultechniek in contras- terende kleuren het meest algemeen. Ook het uitbeelden van bamboe loten op een heel subtiele asymmetrische wijze, is veel toegepast (afb. 9 op pag. 31). Daarbij is het span- ningsveld tussen de lijnteke- ning en de onversierd gelaten rest-ruimte van groot belang. Wat minder aansprekend zijn koppen met een geometrische indeling (afb. 10 pag. 31). Dit kan ook door de buitenrand van ingekerfde motieven te voorzien zonder invulling. Dergelijke zogenaamde diaperpatronen zijn behalve

decoratief ook functioneel, zij geven grip bij het losdraaien van de pijpenkop van het zadel (pag 28). Een prachtige exemplaar laat een yin-yang-motief zien omgeven door de acht trigrammen (afb. 4 op pag. 30). Heel toepasselijk, maar evengoed wonderlijk is dat er twee rookgaten zijn aangebracht! Hier sluit de decoratie naadloos aan bij de octogonale vorm van de pijpenkop

Merktekens

Uit makerstrots zijn veel opiumpijpen- koppen aan de achterzijde van merktekens voorzien (zie rechts). Deze merken zijn met stempels ingedrukt en wijzen ons soms de weg naar de productieplaats, de maker of de periode van ontstaan. Helaas blijkt dat veel merken nog niet ontcijferd zijn. Zij leveren ons in de toe- komst ongetwijfeld nog nieuwe informa- tie op over deze boeiende voorwerpen.

Don Duco, 2021. info@pipemuseum.nl

De ingedrukte merktekens.

Lezersaanbieding

De publicatie ***Opium en opiumschiiven*** door Don Duco is hét standaardwerk over zowel de historie en gebruik als de prachtige parafernalia gebruikt bij het opiumroken. Het rijk geïllustreerde boek met uitvoerige bronvermeldingen is het eerste overzichtswerk in de Nederlandse taal.

Lezers van 'Tribale Kunst' kunnen dit boek van 256 pagina's, met 236 foto's nu met korting thuisgestuurd krijgen. Normale prijs € 30,-, voor leden slechts € 20,- inclusief verzendkosten.

Bestelwijze:

Door overmaken op
IBAN NL07INGB 000 3104 088
t.g.v. Stichting Pijpen-kabinet
o.v.v. 'opium'.
Aanbieding geldt tot
31 december 2021

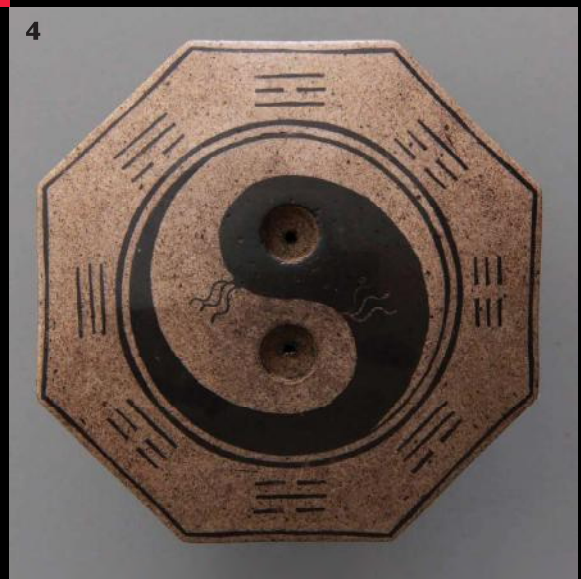
1

2

3

4

1. Opiumpijpenkop van aardewerk met gedrukte bolvorm. De ketel heeft een meerkleuren glazuurlaag op een groen fond. Op de boven en onderzijde zijn paarden in verschillende houdingen afgebeeld. (1830-1890).

2. Opiumpijpenkop van aardewerk met bolronde vorm op een cilindrische stam.

Ketel rondom donkerblauw glazuur waarin ingekrast een kalebas en een bamboe koker aan een lint, ingekleurd met roze, geel en groen glazuur. (1860-1890).

3. Opiumpijpenkop van steengoed met ronde schijfvorm ketel met manchetband. Ketel bovenzijde medaillon in crème met beschildering in zwart van een landschap waarin een man met een buffel door de rivier waadt, bamboegewas rechts,

boven de bergen een groep Chinese karakters. (1870-1900).

4. Opiumpijpenkop van steengoed met komvormige achtkante ketel met lensvormige bovenzijde met centraal twee ketels. Het ingekraste yin yang-teken is ingevuld met zwart steengoed. (1870-1910).

5

6

7

8

9

10

5. Crèmewit gepolijste Chinees steengoed. Aan bovenzijde rondlopende Chinese karakters, ingevuld met zwart steengoed. (1860-1910).

6. Opiumpijpenkop van steengoed met ronde afgeplatte schijfvorm. Ingekraste lange spreuk, met grijs steengoed ingevuld. (1870-1910).

7. Opiumpijpenkop van steengoed met schijfvormige achtkante ketel. Ingekraste Chinese karakters. (1830-1900).

8. Opiumpijpenkop van steengoed met ronde afgeplatte ketel. Ingekrast en met zwarte klei ingevuld een draak met hart en in de lucht een gedachtenwolk met symbolen.

9. Ketel met licht gebolde bovenzijde. Gepolijst steengoed met aan de

bovenzijde in zwart uitgespaard bamboe met enkele opschriften, langs de buitenrand opschriften in Chinese karakters. (1850 -1900).

10. Vierkante ketel met afgeschuinde hoeken. Rood gepolijst Chinees steengoed. Ingekraste bloemen, ingevuld met crème steengoed. (1870-1920).